

IMS

INSTITUTET FÖR FORSKNING OM
MÅNGRELIGIOSITET OCH SEKULARITET

KORANBRÄNNINGAR I MALMÖ OCH STOCKHOLM

**EN RAPPORT OM POLISENS ARBETE MED FOKUS PÅ
SAMVERKAN MED MUSLIMSKA TROSSAMFUND**

*Rapporten är framtagen för IMS av Simon Sorgenfrei,
tillsammans med Göran Larsson, Jonas Lindström och Linn Sandberg.*

IMS RAPPORTSERIE: 4

IMS – institutet för forskning om mångreligiositet och sekularitet

Detta är nummer 4 i IMS rapportserie

Kontakt: *ims@sh.se*, hemsida: *www.sh.se/ims*

Permanent länk till publikationen:
urn:nbn:se:sh:diva-48648

INNEHÅLL

RAPPORTEN I KORTHET	5
BAKGRUND	7
SYFTE OCH METOD	9
POLISENS ARBETE I MALMÖ	10
POLISENS ARBETE I STOCKHOLM	14
RÄTTSLIGT EFTERSPEL	16
POLISENS EGEN ANALYS	17
AVSLUTANDE ANALYS	19
VIDARE FORSKNINGSBEHOV	25
REKOMMENDATIONER	28
KÄLLOR	30

RAPPORTEN I KORTHET

- Rapporten bygger på intervjuer med poliser som i olika roller var inblandade i arbetet kring antimuslimska manifestationer i Malmö och Stockholm hösten 2020. Fokus i rapporten är polisens upplevelser av händelserna 2020. Senare utveckling berörs endast översiktligt.
- Polisen uttrycker att deras breda samverkansarbete hade stor betydelse för att lugna ner stämningar i samband med manifestationer och upplopp.
- Samtidigt som samverkan med muslimska samfund och församlingsledare har bedömts som viktig, är polisen medveten om att dessa har en begränsad räckvidd. Manifestationerna tycks ha aktiverat en social muslimsk identitet hos personer som inte hade kontakt med de muslimska församlingarna och inte heller lyssnade till församlingsledarna under upploppen.
- Polisens olika former av samverkansarbete bedöms ha varit av vikt för att mildra de negativa effekterna i samband med manifestationerna och de i Malmö följande upploppen och för att man inte såg en liknande utveckling i Stockholm.

- Polisens samverkansarbete bedöms av vidtalade poliser ha en positiv effekt på upplevelser av tillit till polisen och andra myndigheter i utsatta områden. Senare utveckling visar samtidigt att dessa relationer är sköra och snabbt kan förändras.
- Samtidigt som kontakterna varit viktiga för polisen har en stor utmaning varit att på ett enkelt och tydligt sätt kunna kommunicera de juridiska ramverk polisen har att förhålla sig till i sitt arbete. Sådan bristande kommunikation har under arbetes gång visat sig riskera de goda relationer polisen byggt upp.

BAKGRUND

Hösten 2020 planerade den danske politikern Rasmus Paludan (f. 1982), ledare för partiet Stram Kurs, tillsammans med konstnären Dan Park (f. 1968) att arrangera en islamkritisk manifestation i Malmö under vilken man bland annat skulle bränna exemplar av Koranen. Polisen (26 augusti) och sedan Förvaltningsrätten (28 augusti) nekade dock Paludan och Park tillstånd att arrangera manifestationen. Paludan belades även med inreseförbud i Sverige.

Den 28 augusti skedde ändå en icke tillståndsgiven manifestation på Stortorget i Malmö där man bland annat sparkade på ett exemplar av Koranen. Sex personer greps misstänkta för hets mot folkgrupp. Vid en annan manifestation i utkanten av Malmö sattes ett exemplar av Koranen i brand, händelsen filmades och spreds på sociala medier.

Under kvällen den 28 augusti ledde demonstrationer mot de antiislamiska manifestationerna till protester som kom att utmynna i våldsamer. Omkring 300 personer samlades i Rosengård, polisen utsattes för stenkastning och ett tjugotal bränder startades i stadsdelen. Mellan 10–20 personer frihetsberövades under natten misstänkta för våldsamt upplopp, skadegörelse och våld mot tjänsteman.¹

Den 3 september inkom också en ansökan om allmän sammankomst den 12 september i Stockholm. Paludan och Park sökte då tillstånd för manifestationer i Botkyrka, Järva (Rinkeby och Husby), Sollentuna, vid Fittja moské och i Tensta Centrum. Ansökan avslogs med motivering att manifestationerna skulle

¹ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/valdsamt-upplopp-i-malmo-efter-koranbranning-detta-har-hant>, besökt 2021-09-01.

kunna medföra allvarliga hot mot allmän ordning och säkerhet.² Trots detta ska Koranen ha bränts i en förort till Stockholm.³ Även i Göteborg brändes Koranen i stadsdelen Angered. I Stockholm och Göteborg ledde dessa manifestationer dock inte till några större våldsamheter eller upplopp.

² <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/efter-koranbranningen-i-malmo-nekas-demonstrationstillstand-i-stockholm>, besökt 2021-10-14.

³ <https://www.expressen.se/nyheter/paludans-parti-uppges-ha-brant-koranen-i-rinkeby/>, besökt 2021-10-14.

SYFTE OCH METOD

Föreliggande rapport syftar till att beskriva och analysera polisens arbete före, under och efter ovan beskrivna händelser. Arbetet bygger uteslutande på polisens egna rapporter och beskrivningar av händelserna och fokus i rapporten ligger på polisens samverkan med religiösa aktörer och då främst muslimska samfund i Malmö och Stockholm. De aktörer som polisen samverkat med har inte intervjuats under arbetet med rapporten (vilket berörs nedan under rubriken *Vidare forskningsbehov*). Utan att vara en utvärdering av polisens arbete vill rapporten undersöka hur samverkan mellan polisen och samfunden kan ha spelat roll för händelseutvecklingen i Malmö respektive Stockholm hösten 2020. Efter en kortare redogörelse för denna samverkan utifrån polisens perspektiv fokuseras några framträdande teman vad gäller polisens agerande och arbete under dessa incidenter. Rapporten avslutas med rekommendationer för framtida utvärderingar och handlingsplaner.

Rapporten är framtagen på uppdrag av Polismyndigheten/Region Syd i Stockholm och Institutionen för polisiärt arbete vid Södertörns högskola och har genomförts av Simon Sorgenfrei – docent i religionsvetenskap och föreståndare för IMS – Institutet för forskning om mångreligiositet och sekularitet; Linn Sandberg, docent i genusvetenskap vid Södertörns högskola; Jonas Lindström, lektor i socialt arbete vid Södertörns högskola, samt Göran Larsson, professor i religionsvetenskap samt verksam vid Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet. Samtliga intervjuer som är utförda för rapporten är genomförda av Simon Sorgenfrei under våren 2021. De intervjuade poliserna har anonymiserats i rapporten. Rapporten publiceras av IMS – Institutet för forskning om mångreligiositet och sekularitet.

POLISENS ARBETE I MALMÖ

Föreliggande beskrivning bygger på intervjuer med poliser som i olika roller arbetade med incidenterna i Malmö och Stockholm. Intervjuerna är genomförda under våren 2021. Samtliga poliser som intervjuats har anonymiserats i rapporten.

FÖRE MANIFESTATIONEN

Malmöpolisen fick kännedom om Paludans och Parks planerade manifestation via sociala medier. Ansvariga lokalpolisområdeschefer kallade då in stadens fem kommunpoliser och gav dem i uppdrag att "lyssna av" stämningen i sina områden och lämna relevant information till polisens underrättelsetjänster för att de skulle kunna analysera situationen. Centralt inhämtades också information om Park, som polisen redan hade god kunskap om sedan tidigare incidenter rörande yttrandefrihet och hets mot folkgrupp, och Paludan som man var mindre bekant med. Detta för att försöka bedöma läget och vilka insatser polisen skulle kunna behöva göra. Bedömningen resulterade i att polisen utlyste en särskild händelse, vilket innebär att extra resurser kunde sättas in.

I detta inledande arbete, som under hela ärendet, hade polisen stor fördel av redan upparbetade kontaktnät och arbetsformer vilka tagits fram inom ramarna för projektet Örat mot marken. Som ett led i detta projekt har polisen upparbetat breda kontaktytor i lokalsamhället, med olika individer såväl som med fastighetsägare, socialförvaltning, arbetsmarknadsrepresentanter och trossamfund, främst då Svenska kyrkan och muslimska församlingar. Representanter för de olika verksamheterna träffas cirka 30 minuter en gång i veckan och under dessa möten går man igenom veckan som varit, och tittar framåt mot orosmoment och hur polisen kan arbeta stärkande eller förebyggande. När något allvarligt sker,

som i samband med manifestationen 2020, aktiveras detta nätverk och de olika aktörerna hjälps åt att hindra ryktesspridning, sprida korrekt information och att tala med och ta hand om både arga och ledsna personer. Härigenom syftar projektet till att fungera såväl förebyggande som långsiktigt och tillitsskapande.

När uppgifterna om den planerade manifestationen blev kända besökte kommunpoliserna först och främst de moskéer som ingick i deras respektive områden för att höra sig för om stämningen i församlingarna. En dialog inleddes med företrädare för församlingarna. Redan i detta läge informerades samfunden om vad polisen visste, hur de ämnade agera och vilka regelverk som gällde för denna typ av händelser. Det senare gällde främst spänningar mellan yttrandefrihetslagstiftning och hets mot folkgrupp, något som nödvändigtvis inte var allmänt känt för församlingarna. Polisen uttryckte också en förhoppning om att imamer och församlingsledare skulle sprida informationen vidare i sina nätverk för att undvika ryktesspridning. Polisen och församlingsledarna var överens om att det bästa vore att ignorera manifestationen om den blev av. "[Paludans och Parks] mål är att visa att muslimer är våldsamma." Därför var det bäst att bara ignorera de som ville skapa spänningar och våldsamma motreaktioner. Detta budskap spreds också under fredagspredikningar i moskéer i Malmö. Utöver detta upprättades även sms-kedjor där imamerna spred vidare detta budskap till andra imamer och muslimska församlingsledare. Samtidigt var polisen medveten om att moskéerna endast når ett fåtal och sällan de som har störst tendens att ställa till bråk. Det fanns också församlingar som man inte nådde ut till eftersom vissa tar aktivt avstånd från att samverka med polisen.

Polisen upprättade även en stab som samlade uppgifter i ärendet och höll kontinuerligt församlingarna uppdaterade och bad dem att även fortsatt sprida informationen vidare i sina nätverk. När den planerade manifestationen sedan blev medialt uppmärksammas ökade trycket på polisen, inte minst när det gäller att utreda de rättsliga frågorna. En stor utmaning för polisen var att kommunicera utåt hur yttrandefrihet och hets mot folkgrupp förhåller sig till varandra och hur relationen mellan dessa två lagkomplex skulle tolkas och tillämpas. Den planerade manifestationen genererade ett mycket omfattande mejlflöde från allmänheten till polisen i Malmö.

När datumet för manifestationen närmade sig kontaktade kommunpolisen församlingarna igen och uppdaterade dem om situationen. Framför allt kommunicerades vilka beslut polisen tagit om avslag för manifestationer. Polisen frågade också om det fanns imamer som ville följa med dem ut på fältet för att försöka lugna ner situationen på gatan.

MANIFESTATIONER OCH UPPLOPP

Under den aktuella dagen, den 28 augusti, ville polismyndigheten ha områdespoliserna i tjänst eftersom de har god lokal- och personkännedom i sina lokalpolisområden. Genom projektet och arbetsmetoden Örat mot marken har de också redan upparbetade kontakter med andra viktiga aktörer i området, som de områdesvärdar från Malmö stad som är verksamma i exempelvis Rosengård där manifestationen skulle ske. Tillsammans kunde de skapa en bild av vilka individer och grupper som de behövde hålla under uppsikt och hur situationen kunde förändras över tid.

När personer sedan började sparka på Koranen på Stortorget i Malmö var kommunpolisen inte på plats utan en så kallad SPT-avdelning sattes in.⁴ Under upploppen som senare följde var både SPT och områdespolis på plats. Polisen hade också uppmuntrat imamer att gå ut och försöka lugna ner stämningarna, vilket några också gjorde. Imamer som var knutna till de muslimska organisationerna Islamakademien och Fatwabyrån följde med och gjorde ett mycket bra arbete, enligt polisen. En av de medföljande imamerna hjälpte exempelvis till med att förklara varför polisen agerat som de gjort och inte avbrutit dem som sparkade på Koranen. Imamen kunde också förmedla en del av vad polisen ville kommunicera till allmänheten genom att översätta till arabiska. Initialt bidrog de gemensamma insatserna till att situationen lugnade ner sig, men på plats fanns också en person som polisen benämner som "agitator". Denna kom från en muslimsk församling som inte vill samverka med polisen och de övriga församlingarna. Han lyckades elda upp en del av de närvarande vilket var en bidragande orsak till att situationen urartade, enligt polisens bedömning.

Polisens bedömning är att det huvudsakligen var tillresta människor som bidrog till att konflikten eskalerade och blev våldsamt (som vi kan se nedan stämmer det inte helt med vilka som dömdes i det rättsliga efterspelet). Poliser som var med i fält bedömer det också som att manifestationerna aktiverade muslimska identiteter hos personer som annars inte är speciellt religiösa eller aktiva i någon muslimsk församling. Om denna analys stämmer är det rimligt att tänka sig att de inte heller har lyssnat eller tagit del av den information som de imamer som samverkade med polisen hade försökt att sprida.

⁴ SPT står för Särskild polistaktik vilket är en arbetsmetodik polisen använder sig av vid särskilda händelser, se <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/sarskild-polistaktik-spt/>, besökt 2021-10-14.

EFTERÅT

Flera av poliserna vittnade om en positiv respons från boende i Rosengård dagen och dagarna efter upploppen. Exempelvis gick folk ut på gatorna för att röja upp och städa i stadsdelen i en omfattning som man inte tidigare hade varit med om. Flera av dem som polisen var i kontakt med uttryckte att de var trötta på hur stadsdelen ofta drabbades av våld och skadegörelse och att de ville se en förändring. Många kom också till polisen med blommor, tårtor och andra bakverk för att tacka för deras insats.

Några av poliserna upplevde en positiv förändring i stadsdelen och detta bekräftades i kontakterna med de boende efter upploppen. ”Någonting har hänt i Rosengård på senare tid,” sa en av poliserna.

POLISENS ARBETE I STOCKHOLM

Polismyndigheten i Stockholm och Göteborg var medvetna om och följde noggrant utvecklingen i Malmö. De tog även höjd för att något liknande skulle kunna ske även i deras polisområden. Den 3 september inkom också en ansökan om allmän sammankomst den 12 september i Stockholm. Paludan och Park sökte då tillstånd för manifestationer i Botkyrka, Järva (Rinkeby och Husby), Sollentuna, vid Fittja moské och i Tensta Centrum. Det stod i ansökan att man hade för avsikt att håna och förnedra islam och bränna Koranen. I Göteborg inkom inte någon motsvarande ansökan, men även där genomfördes koranbränningar och anti-muslimsk agitation, enligt polisen.

Eftersom polisen i Stockholm hade fått in en anmälan såg man en överhängande risk för upplopp i de ovan utpekade områdena. Därför fattade polismyndigheten beslutet att utlysa en *särskild händelse* den 3 september 2020. Dagen därpå inleddes planeringsarbetet. Då hölls också ett möte mellan kommanderingscheferna i Malmö Syd och Stockholm. Malmö delade muntligt med sig av sina erfarenheter till kollegorna i Stockholm och man upprättade samverkansfunktioner mellan Stockholm och Malmö. I detta arbete var även polisen i Göteborg informerad. Polisen i Malmö rapporterade bland annat att utvecklingen där hade gått väldigt fort och att situationen snabbt blev våldsam. Polisen i Stockholm ville med alla medel undvika en liknande utveckling i de förorter där man ansökt om tillstånd för manifestationer.

Den 7 september ägnades därför åt en bedömandeprocess (förfarandet finns beskrivet i riktlinjen för Särskilda händelser). Detta arbete följde av en veckas intensivt planeringsarbete. Polisen förstod tidigt att det kunde hända något innan den 12 september. Dagarna innan, den 10–11 september, brändes också Koraner på olika ställen i Sverige, bland annat i Göteborg och på Rinkeby torg i Stockholm. Polisens arbete i de olika områdena var i stora drag det samma som

i Malmö. Nedan följer en beskrivning av hur polisen i Stockholm arbetade med ärendet.

Området kring moskén i Fittja identifierades som särskilt utsatt och därför aktiverade polisen sina redan upparbetade samverkanskanaler. De förde också dialog med församlingar, grupper och individer som polisen uppfattade kunde provoceras av aktionerna eller som riskerade att utsättas för brott. Lokalpolisen i Botkyrka kontaktade också kollegor i andra lokalpolisområden som var aktuella, exempelvis Rinkeby, för att utbyta erfarenheter och information. Polisen kontaktade också andra relevanta myndigheter liksom näringslivsidkare, bevakningsföretag och fastighetsägare i berörda områden. Syftet var att dela med sig av information och be dessa aktörer att sprida korrekt information i sina kanaler för att förhindra ryktesspridning. Liksom i Malmö var det viktigt att få ut information om vad polisen var bunden att göra och hur polisen skulle agera i relation till svensk lag. Men det fanns också ett behov av att få hjälp att sprida information genom olika civilsamhällesaktörer.

Liksom i Malmö var de muslimska församlingarna i Stockholm generellt överens om att försöka lugna ner stämningarna. Men även i Stockholm var man medveten om att församlingarnas inflytande och räckvidd är begränsad. När dagen för manifestationen kom kunde polisen se aktiviteter bland personer de kopplade till våldsbejakande miljöer eller ideologier som försökte dra nytta av den uppkomna situationen. Trots det spända läget uteblev upplopp och bråk i Stockholm. Polisen uppskattar att de var resursstarka nog att avbryta sådana initiativ innan de hann sprida sig och få fäste bland flera grupper och individer.

RÄTTSLIGT EFTERSPEL

De personer som greps misstänkta för hets mot folkgrupp efter att ha sparkat på en Koran på Stortorget i Malmö friades senare då åklagaren inte lyckades styrka att ett brott hade begåtts. Däremot dömdes sju personer som deltagit i de efterföljande upploppen. Läser man igenom domarna kan man konstatera att alla sju som dömdes har namn som pekar mot att de har rötter i muslimska majoritetsländer. De var alla bosatta i Malmö och flera av dem i Rosengård. Det motsäger delvis uppfattningen att det var tillresta personer som var drivande i upploppen. Materialet innehåller inte information nog för att avgöra i vilken utsträckning deras handlade var religiöst motiverat/om de agerade just på grund av att man sparkat på Koranen eller om det fanns andra skäl bakom deras agerande. Endast två av de sju ger något uttryck för religiösa motiv bakom sitt agerande (de har ropat allahu akbar).⁵ Som vi sett ovan bedömde poliser som var med i fält det som att manifestationerna bidrog till att personer med muslimsk kulturell bakgrund men som inte är speciellt religiösa eller aktiva i någon muslimsk församling kände sig träffade av manifestationen och att just behandlingen av Koranen aktiverade en social muslimsk identitet.

⁵ Mål: B 12218-20

POLISENS EGEN ANALYS

Enligt polisens egen analys fanns det flera anledningar till att det inte blev några upplopp i Stockholm. På grund av den mycket våldsamma utvecklingen i Malmö var polisen väl förberedda och hade också kallat in all förstärkning de kunde få. De hade stora resurser ute i fält. Det tillsammans med det goda arbetet på lokal nivå, via redan upparbetade kontakter i civilsamhället, gav resultat. Huruvida dessa stora och kostsamma insatser var motiverade har inte berörts i diskussionerna och de poliser som intervjuats under arbetet med denna rapport har inte själva ifrågasatt den stora insats som gjordes i Stockholm.

Polisen lade stort fokus på kommunikation och brottsförebyggande arbete och kunde därför få "tunga personer i områdena" att uppmana folk att ta det lugnt och inte bråka. Polisen poängterar att det är viktigt att ha goda relationer även med "problematiska grupper" och att få även exempelvis vad de kategoriserar som fundamentalistiska eller islamistiska grupper eller företrädare att samverka och bidra till att dämpa en hätsk stämning.

Polisen i både Malmö och Stockholm bedömer att de nära och kontinuerliga kontakterna med församlingar och andra civilsamhällesaktörer var av stor betydelse under arbetet både före, under och efter manifestationerna och upploppen. Det var också av stor vikt att dessa kontakter redan var upparbetade och att det fanns en tillit mellan polisen och dessa aktörer. I Malmö hade dessa kontakter etablerats inom ramarna för projektet/arbetsmetoden Örat mot marken och i exempelvis Järva-området i Stockholm fanns upparbetade kontakter sedan tidigare projekt.

Några av poliserna i Malmö gör också den bedömningen att polisen tidigare borde avbrutit de personer som sparkade på Koranen på Stortorget. Ett tidigare ingripande hade kunnat förhindra att stämningen blev så laddad som den blev, är deras bedömning, eftersom personer de talat med hellre hade sett att polisen

förhindrat att man sparkade på Koranen än att de kunde lagföra dem som gjorde det.

Andra poliser ansåg dock att det var viktigt att låta förloppet ha sin gång eftersom "handlingar" kan användas som bevismaterial för att fälla vissa personer. Det kan också vara nödvändigt för polisen att få vissa händelser och ageranden – inte minst när det gäller spänningen mellan yttrandefrihet och hets mot folkgrupp – prövade i domstol. Skall polisens metoder och beslut förändras (till exempel för vem som får tillstånd att manifesteras en viss åsikt) måste dessa förankras i juridiken och lagen stiftas av politiker och inte av polisen. Därför kan även polisen vara mån om att vissa händelser och beslut prövas i domstol för att få fram nya prejudikat och underlag för framtida beslut. Som vi sett friades de personer som sparkade på en Koran på Stortorget och vid upprepade tillfällen har kritik framförts mot att lagstiftningen är allt för tandlös.

En återkommande utmaning för polisen i både Malmö och Stockholm är att man upplever att det är svårt att kommunicera det juridiska ramverk de är bundna att agera inom när frågor om yttrandefrihet och hets mot folkgrupp ställs mot varandra.

AVSLUTANDE ANALYS

Fallen med koranbränningarna i Malmö, Stockholm och Göteborg är exempel på komplexa situationer där flera av vår tids stora samhällsutmaningar överlappar varandra. Paludan och Park ville uttryckligen skymfa islam genom sina manifestationer, en religion de tycks anse inte hör hemma i Sverige (eller Danmark). Genom sina manifestationer ville de uttrycka kritik mot rådande migrations- och integrationspolitik. Det har de laglig rätt att göra. Men situationen försvårades av att de samtidigt vill provocera fram våldsamma reaktioner som i sin tur skulle bevisa just det de hävdade, att muslimer är våldsbenägna, att islam är en våldsam religion.

Manifestationen kan alltså förstås som en missnöjesyttring inte bara mot ett allt mer mångreligiöst samhälle, utan mot svensk invandringspolitik och vad man anser vara en allt för generös migrationspolitisk och en misslyckad integrationspolitik. Paludan och Park är båda också uppkopplade mot ett transnationellt nätverk där rasistiska och islamofobiska attityder fungerar som det sammanhållande kittet. Tidigare har exempelvis amerikanska och engelska aktörer inom samma typ av nätverk besökt Sverige för att genomföra manifestationer med en vanligen islamofobisk betoning.⁶ Härigenom kan manifestationen sättas i relation till större islamkritiska praktiker med en relativt lång historia (se exempelvis Belevander & Otterbeck 2006; Morgan & Poynting 2012; BRÅ 2020).

Manifestationerna var alla planerade att genomföras i socioekonomiskt utsatta områden där en majoritet av invånarna har invandrarbakgrund. Det är områden som redan innebär stora utmaningar inte minst för rättsvårdande

6 <https://sverigesradio.se/artikel/5217887>, besökt 2021-12-03.

myndigheter (Polismyndigheten 2017; Lindström 2019, 2020; Esaiason 2020; Ghazinour & Eriksson 2022). Men det innebär också att exempelvis polisen redan sedan tidigare hade upparbetade kontaktnät och snabbt kunde aktivera olika samhällsaktörer att bistå dem i den uppkomna situationen.

Bland de civilsamhällesaktörer som beskrevs som viktigast för polisen att samverka med var muslimska församlingar och församlingsledare. Vi är alltså tillbaka till frågan om islam i Sverige. Medan Paludan och Park genom sina manifestationer vill betona islam och muslimer som problem och samhällsutmaning, vill polisen genom sina arbetsmetoder lyfta fram muslimska samhällsaktörer som en resurs.

Den avslutande delen av rapporten lyfter och analyserar några aspekter i denna komplexitet, och pekar fram mot ytterligare forskningsbehov.

SAMVERKAN MED CIVILSAMHÄLLESAKTÖRER

Det har på senare tid blivit alltmer fokus på polisens brottsförebyggande arbete utifrån ett områdebaserat perspektiv. Med det menas hur polisen intar en mer framskjuten roll inte bara när det gäller att motverka brott utan också när det gäller att bidra till att motverka den utveckling vi på senare tid har kunnat se på de platser som etiketteras utsatta områden eller särskilt utsatta områden. De senaste decennierna har segregationens konturer blivit alltmer framträdande och polisen hör till de aktörer som allra tydligast står öga mot öga med dess konsekvenser. Detta har medfört nya arbetssätt och nya utmaningar, bland annat när det gäller samverkan mellan polisen och olika områdebaserade aktörer som exempelvis skola, socialtjänst, fastighetsägare och trossamfund (BRÅ 2016; Lindström 2020; Larsson, Sorgenfrei & Viklund 2020; Westerdahl et al. 2020; Ghazinour & Eriksson 2022).

Som den här rapporten visar utgör olika religiösa församlingar ett exempel på en "annan" aktör när det gäller ett områdebaserat brottsförebyggande arbete. Utmärkande för de områden som Paludan och Park riktade sina aktioner mot är att en majoritet av befolkningen i dessa områden har invandrarbakgrund, och dessutom att en majoritet har muslimsk kulturell bakgrund. Med det menas att de själva eller deras föräldrageneration har sina rötter i muslimska majoritetskulturer. Det betyder inte att en majoritet av befolkningen i områdena är praktiserande muslimer eller har en stark muslimsk identitet (Thurfjell & Willander 2021). Men som fallen med koranbränningarna hösten 2020 visar, kan attacker på islamiska symboler – som Koranen – aktivera muslimska identiteter,

eller upplevas som provokationer av invandrare i stort, bland bosatta i området. Inom polisen arbetar man efter en modell som kallas ESIM (Elaborated Social Identity Model) i sammanhang där sådana sociala identiteter kan tänkas aktiveras (som exempelvis i samband med läktarvåld eller konflikter mellan fotbollssupportrar, se Madsen 2017). Även om denna modell inte nämns av de poliser som intervjuats för denna rapport, tycks erfarenheterna ha spelat roll i polisens egen analys av situationen.

Både i Malmö och i Stockholm bedömer polisen att de kontaktnät och den kunskap de upparbetat, exempelvis om de muslimska församlingarna i dessa områden, varit viktiga både i ett förebyggande arbete, under själva upploppen i Malmö och efter händelserna. De poliser vi varit i kontakt med i arbetet med rapporten har betonat hur viktigt det är att skaffa sig kunskap om det mångreligiösa lokalpolisområdet, vilka religiösa grupperingar som finns och hur de relaterar till varandra. Detta ligger också i linje med den modell man arbetar efter inom ramarna för SPT (speciell polisteknik).⁷

Men polisen betonar också att de är medvetna om att imamer och församlingsledare har ett begränsat inflytande i dessa områden. Inte minst har de svårt att nå ut till ungdomar som inte vanligen har en stark religiös identitet. I samband med koranbränningen kan man konstatera hur denna provokation hos vissa tycks ha aktiverat en social religiös identitet – trots att man vanligen inte praktiserar islam identifierar man sig som muslim etniskt/kulturellt, just när man upplever att islam attackeras. Täta kontakter mellan religiösa och sekulära ledare, exempelvis mellan imamer och trygghetsvärdar, moskéer och fritidsgårdar skulle, i samverkan med polisen, kunna bidra till att man når fler unga. Det räcker alltså inte att engagera muslimska samverkansparter, bara för att manifestationen riktade sig mot islamiska symboler.

I relation till ovanstående vore det värdefullt att genomföra intervjustudier med personer som engagerade sig i upploppen som följde på manifestationen i Malmö. Vad i manifestationen upprörde dem? Vilken roll spelade det att det var Koranen man sparkade på i samband med manifestationen? Vilken betydelse har Koranen och islam i personernas liv och för deras självuppfattning?

⁷ Se <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/sarskild-polistaktik-spt/>, besökt 2022-02-09

TILLITSSKAPANDE ARBETE

Poliserna bedömer att de arbetsmetoder man använt – främst representerat genom metoden Örat mot marken i Malmö – inte bara var effektiva under den rådande situationen, utan dessutom har mer långsiktiga effekter. På längre sikt syftar metoden till att bygga relationer och skapa tillit till polisen och andra myndigheter.

I Malmö samverkar man också med församlingarna inom ramarna för projektet Sluta skjut. Till dessa möten kallas gängkriminella för samtal som ska motivera dem att lämna kriminaliteten. Till dessa möten bjuder polisen in ”publik” och då ofta även imamer. Enligt polisen har de flesta i gängen muslimsk kulturell bakgrund och även om de inte är religiöst aktiva är det polisens uppfattning att de har stor respekt för imamerna.

Även i Järva har polisen sedan tidigare arbetat upp vida kontaktnät i sina områden, bland annat genom projektet Lokala gemenskapen. Samverkan som metodarbete innebär att det behöver finnas någon form av förtroendekapital mellan de olika aktörerna och det är inget som byggs upp i all hast utan är tvärtom något som kräver både tid och tålmod (Pettersson 2020; Westerdahl et al. 2020). I synnerhet när vi har att göra med områden där det sedan tidigare finns erfarenheter av missnöje med eller misstänksamhet mot polisen. En misstänksamhet som delvis förklaras av ett upplevt förortsförakt från majoritetssamhället där polisen framstår som dess självklara men samtidigt oavsiktliga representant för ett sådant förakt (Lindström 2020).

Tidigare studier (Lindström 2020) visar på att positiva förändringar är möjliga och flera aktörer på de platser som etiketteras som utsatta inte längre ser polisen som ett hot utan tvärtom som någon att samarbeta med. Detta är en uppfattning som motsvaras av poliser vi talat med under arbetet med rapporten. Men som polisforskaren Charlotte Labada, som gjort flera studier om barn och ungdomars bild av polisen, påminner oss om finns det stora utmaningar. Hon menar bland annat att om någon eller några poliser agerar fel i en situation eller säger något som kan uppfattas som stötande så får det större spridning i utsatta områden jämfört med andra samt att polisen alltjämt ses som ett hot bland vissa grupper (Labada 2020). Det har också visat sig under arbetet med rapporten att den tillit till polisen som byggdes upp 2020 försvagats i vissa grupper. Paludan har gång på gång genomfört nya manifestationer där Koranen sparkats på eller bränts, och allt fler har riktat kritik mot polisen för att man inte avbrutit handlingarna. Kritik har också riktats mot det svenska rättsväsendet för att vara tandlöst då religiösa symboler vanhedras.

Det är en komplex situation där polisen ska lagföra brott och hindra kriminalitet samtidigt som de ska vara en betydelsefull aktör i ett områdesbaserat förändringsarbete som syftar till att motverka segregation och att lyfta utsatta bostadsområden. Ett exempel på denna sorts utmaningar är den förtroendeförlust polisen riskerade då man lät personer sparka på Koranen på Stortorget i Malmö. Man var heller inte ense inom kåren huruvida detta var rätt strategi eller inte eller hur lagstiftningen ska tolkas. Då vissa poliser menade att detta kunde bidra till underlag för fällande domar, var andra poliser oroliga för att det bland personer med muslimsk kulturbakgrund kunde uppfattas som att polisen ”såg genom fingrarna” med en antimuslimsk aktion. I den juridiska prövning som sedan gjordes kom också kammaråklagaren fram till att det inte var ett uttryck för hets mot folkgrupp att sparka på Koranen.⁸ Men vi kan alltså konstatera att många uppfattar Koranen som en symbol för islam och för muslimer som grupp och därför menar att skändandet av Koranen borde klassas som hets mot folkgrupp.

Under tiden vi arbetade med rapporten upplevde alltså flera av de poliser vi talade med att relationerna mellan polisen och boende i de områden där Paludan och Park genomförde sina manifestationer stärktes. Det visar att ett förändringsarbete är både möjligt och på gång (Madestam 2020; Pettersson 2020). Men den senare utvecklingen visar samtidigt att dessa relationer är sköra, att de snabbt kan förändras och att polisen måste arbeta både medvetet och långsiktigt.

Det handlar om ett relationsarbete som, utöver de brottsförebyggande inslagen, ska bidra till att skapa förtroende och tillit mellan polisen och de olika församlingarna och att det finns en kontinuerlig samverkan och utarbetade arbetsmetoder. Lokala gemenskapen och Örat mot marken är två exempel på hur polisen kan upprätta ett samarbete med olika lokala aktörer och skapa kontinuitet samt att polisen snabbt kan mobilisera om det hänt något allvarligt i området. Men det handlar också om att skapa ett kontinuerligt samverkans klimat i det vardagliga arbetet. Det är i det vardagliga som grunden läggs för ett kontinuerligt och långsiktigt samverkansarbete, vilket idealiskt sett också kan bidra till ett framgångsrikt brottsförebyggande arbete. Därför är det intressant att höra polisernas samstämmiga röster om hur de kontinuerliga kontakterna med församlingar och andra civilsamhälleliga

⁸ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/inget-brott-att-branna-koranen>, besökt 2022-02-09.

aktörer bedöms som verkningsfulla och tillitsskapande arbetsmetoder. Detta ligger också i linje med arbetsmetodiken ESIM (Elaborated Social Identity Model) som används av polisen.

VIDARE FORSKNINGSBEHOV

- Poliser i rapporten uttrycker tilltro till att projekt och arbetsmetoder som Lokala gemenskapen i Stockholm eller Örat mot marken och Sluta skjut i Malmö har tydlig, positiv effekt. Det saknas dock mer omfattande och jämförande studier av sådana projekt och arbetsmetoder. Vidare studier skulle kunna undersöka i vilken utsträckning de verkligen har positiva utfall och vilka specifika faktorer som ger positiva resultat.
- Denna rapport bygger endast på polisens egen återgivning av händelserna i Malmö och Stockholm hösten 2020. Samtidigt betonar de poliser som intervjuats under arbetet med rapporten hur samverkan med en rad olika aktörer är viktigt för deras arbete – här har trossamfunden stått i fokus – och det vore värdefullt med vidare forskning som tog alla aktörer i denna samverkan i beaktande. Sådana studier kunde med fördel bygga vidare på tidigare arbeten för att också kunna identifiera eventuella sociala förändringar som också kan motivera förändringar i polisens arbetsmetodik.
- Som visats tycks manifestationer av den art Paludan och Park vid upprepade gånger genomfört trigga personer som vanligen inte har en stark muslimsk identitet, men som känner sig träffade då islamiska symboler skymfas offentligt. Just på grund av att dessa personer inte har kontakt med församlingarna kan man inte nå

dem genom samverkan med de muslimska trossamfundet. Här finns alltså behov att undersöka hur polisen kan använda redan befintliga nätverk, eller utveckla sina samverkansformer, för att nå även dessa individer.

- I relation till ovanstående behövs också intervjustudier med personer som dras med i kravaller och upplopp relaterade till religiösa symboler för att få en vidare förståelse för de drivkrafter som ligger bakom engagemanget.
- Exemplet visar också på de vida utmaningar islamofobi kan ha på samhället. Islamofobiska manifestationer som de beskrivna i rapporten bidrar till polarisering och utmanar tilliten mellan medborgare och myndigheter. Det är en utmaning för hela samhället, inte bara i relation till de svenskar som på något sätt identifierar sig som muslimer. Som BRÅ efterlyser i rapporten *Islamofobiska hatbrott* (2021) saknas *fastlagda, evidensbaserade metoder för hur man minskar förekomsten av islamofobi*. Det är ett svårt men angeläget forskningsfält.
- Polisen bedömer själva att deras samverkansmetoder har långsiktiga, tillitsskapande effekter. Om så är fallet innebär samverkan inte bara bättre resultat för polisen, utan för samhället i stort. Forskningsprojekt som rör just tillit bland svenskar med invandrarbakgrund bedrivs idag under ledning av Bi Puranen vid Institutet för framtidsstudier. Tidigare studier har också genomförts av Guvå 2008 och Granström 2002. I relation till dessa projekt vore det av intresse att även undersöka om polisens arbetsmetoder har den positiva effekt på tillit till svenska myndigheter som polisen själva rapporterar.
- Flera poliser betonar svårigheterna med att på ett enkelt och tydligt sätt kommunicera de juridiska ramverk de har att förhålla

sig till i sin myndighetsutövning. Här finns behov av fortbildnings-satsningar för att hjälpa yrkesverksamma poliser att finna vägar att på ett tydligt sätt kommunicera de ramverk de har att agera inom, men även vidare informationsbehov vilka faller utanför polisens ansvar. Detta har visat sig under arbetet med rapporten. Upprepade manifestationer av Paludan sedan 2020 har utmanat de relationer polisen byggt upp med muslimska organisationer. Företrädare för muslimska organisationer har uttryckt att de inte upplever den svenska lagstiftningen som tillräckligt eller att polisens arbete är inkonsekvent, medan poliser upplever att de inte på ett effektivt sätt kan förklara varför de agerar som de gör vid denna sorts manifestationer.

REKOMMENDATIONER

- Det finns en rad olika samverkansmodeller vilka polisen arbetar efter i olika städer. En utvärdering av dessa bör genomföras för att få svar på hur effektiva de varit och vilka faktorer som gett resultat. Utvärderingar av effektiviteten hos olika polisiära satsningar i utsatta områden är också något som efterfrågats av BRÅ (2016).
- En utvärdering av dessa olika arbetsmetoder bör ligga till grund för en mer enhetlig, men flexibel, modell som polisen i fler städer kan arbeta utifrån. Förslagsvis Myndigheten för stöd till trossamfund (SST) och/eller Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) kunde få i uppdrag att hjälpa lokal polis att implementera den framtagna modellen i städer där man inte har en effektiv och brett uppbyggd samverkan liknande den som polisen i Malmö och Stockholm rapporterar om. Detta ligger också i linje med riksrevisionens rekommendation att systematisera det polisiära arbetet i utsatta områden och implementera beprövade och långsiktiga satsningar (Riksrevisionen 2020).
- Landets polisutbildningar bör införa utbildningsmoment som förbereder framtida poliser för de utmaningar och möjligheter det allt mer mångkulturella/-religiösa samhället ställer polisen och andra myndighetsutövare inför. Exempelvis efterfrågas moment i utbildningen som förbereder polisen att arbeta med sådana former

av provokation som fokuserats i rapporten, och även retoriska moment som hjälper polisen att ta debatter med olika grupper i fält.

- Polismyndigheten bör också tillhandahålla fler fortbildningsmöjligheter för redan yrkesverksamma poliser. Under arbetet med rapporten har det varit tydligt att de poliser som tillgodogjort sig akademiska kunskaper de haft nytta av i arbetet fått göra så på eget initiativ och på sin egen fritid. Genom skräddasydda fortbildnings-satsningar skulle fler poliser kunna få erforderlig kunskap som en del i sin tjänsteutövning.

KÄLLOR

TRYCKTA KÄLLOR

- Esaiasson, Peter (2020). *Förorten: ett samhällsvetenskapligt reportage*. Första pocketupplagan [Stockholm]: Timbro
- Ghazinour, Mehdi & Eriksson, Malin (red.) (2022). *Polisiärt arbete i utsatta områden: utmaningar och möjligheter*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur
- Granström, Kjell (red.) (2002). *Göteborgskravallerna: identitetsskapande och attitydförändringar genom deltagande i fredliga demonstrationer och våldsamma upplöpp*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar
- Guvå, Gunilla (2008). *Polisens riskbedömning och dess konsekvenser i samband med demonstrationer [Elektronisk resurs]*. Linköping: Linköping University Electronic Press. Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-112274>
- Holmberg, Stina (2016). *Insatser mot brott och otrygghet i socialt utsatta områden: en kunskapsöversikt / [författare: Stina Holmberg]*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- Lebeda, Charlotte (2011) "Barn och ungdomars bild av Polisen" i Salonen, T (red.) *Hela Staden. Social hållbarhet eller desintegration*. Umeå: Boréa.
- Larsson, Göran, Sorgenfrei, Simon & Viklund, Tanja (red.) (2020). *Religion, migration och polisiärt arbete*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur
- Lindström, Jonas (2019). *Segregation*. Första upplagan Stockholm: Liber
- Lindström, Jonas (2020). "Utsatta områden i en utsatt tid". I: Larsson, Göran, Sorgenfrei, Simon & Viklund, Tanja (red.) (2020). *Religion, migration och polisiärt arbete*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur, ss. 119–140.

- Madestam, Jenny (2020). "Att arbeta med fördomar inom polisen". I: Larsson, Göran, Sorgenfrei, Simon & Viklund, Tanja (red.) (2020). *Religion, migration och polisiärt arbete*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur, ss. 91-106.
- Madsen, Erik (2017). *Polis, Föreningar och Supportrar. Förutsättningar för samverkan kring svenska elitfotbollsevenemang*. Magisteruppsats, Malmö högskola.
- Morgan, George & Poynting, Scott (red.) (2012). *Global Islamophobia: Muslims and moral panic in the West*. Farnham, Surrey: Ashgate Pub.
- Mål: B 12218-20
- Otterbeck, Jonas & Bevelander, Pieter (2006). *Islamofobi: en studie av begreppet, ungdomars attityder och unga muslimers utsatthet*. Stockholm: Forum för levande historia
Tillgänglig på Internet: <http://www.levandehistoria.se/material/islamofobi-en-studie-av-begreppet-ungdomars-attityder-och-unga-muslimers-utsatthet>
- Pettersson, Tove (2020). "At arbeta i motvind". I: Larsson, Göran, Sorgenfrei, Simon & Viklund, Tanja (red.) (2020). *Religion, migration och polisiärt arbete*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur, ss. 107-118.
- Polismyndigheten (2017). Utsatta områden: Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen. Stockholm: Nationella operativa avdelningen
- Riksrevisionen (2020). *Rätt insats på rätt plats: polisens arbete i utsatta områden*. Stockholm: Riksrevisionen.
Tillgänglig på Internet: <https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2020/ratt-insats-pa-ratt-plats---polisens-arbete-i-utsatta-omraden.html>
- Thurfjell, David & Willander, Erika (2021). *Muslims by ascription: On post-Lutheran secularity and muslim immigrants*. *Numen*, 68(4), ss. 307-335, doi:10.1163/15685276-12341626.
- Westerdahl, Stig; Nilvall, Kim; Hallin, Per-Olov & Gerell, Manne (red.) (2020). *Att vända utvecklingen: från utsatta områden till trygghet och delaktighet*. Malmö: Malmö universitet
- Wieslander, Malin (2020). "Den neutrale polisen' och 'Den Andre'". I: Larsson, Göran, Sorgenfrei, Simon & Viklund, Tanja (red.) (2020). *Religion, migration och polisiärt arbete*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur, ss. 79-90.

ONLINEKÄLLOR

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/valdsamt-upplopp-i-malmo-efter-koranbranning-detta-har-hant>, besökt 2021-09-01.

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/efter-koranbranningen-i-malmo-nekas-demonstrationstillstand-i-stockholm>, besökt 2021-10-14.

<https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/sarskild-polistaktik-spt/>, besökt 2021-10-14.

<https://sverigesradio.se/artikel/5217887>, besökt 2021-12-03.

<https://www.expressen.se/nyheter/paludans-parti-uppges-ha-brant-koranen-i-rinkeby/>, besökt 2021-10-14.

<https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/sarskild-polistaktik-spt/>, besökt 2022-02-09

INTERVJUER

Alla intervjuer är genomförda av Simon Sorgenfrei i form av enskilda samtal med poliser, samt under en fokusgruppsintervju den 11 maj, 14 maj, 31 maj, 1 juni och 7 juni, 2021.